Annika Rejmer:

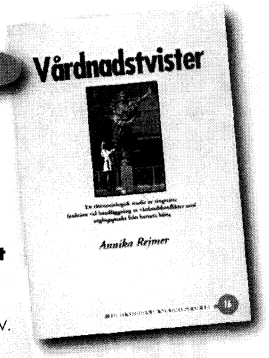

Vårdnadstvister.
En rättssociologisk studie av tingsrättsfunktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa.

Dissertation in Sociology of Law. Department of Sociology, Lund University (2003).

ISBN 91-7267-142-4
ISSN 1403-7246

Annika Reimer har skrivit en avhandling i rättssociologi om vårdnadstvister. Det är ett intressant ämnesval. Att barn och föräldrar splittras är inget nytt fenomen. Det är orsakerna till separationerna som förändrats och som vi ställer oss frågande inför.

Familjekonflikter får konsekvenser för föräldrar, barn och samhälle. Familjesociologi och familjepolitik har påverkats av förändringar i familjemönster som utvecklats under 1900-talets senare hälft. Olika reformer har genomförs i syftat att påverka familjebildning, ett mer jämställt familjeliv, föräldraansvar och barns rättigheter i familjen. Familjen är också en central institution för studier av relationer.

Sedan 1990-talet kan vi se ett förnyat intresse för familjerelationer bland sociologiska teoretiker. Framförallt är det Ulrich Becks och Antony Giddens respektive teorier om det senmoderna samhället som ökat intresset för familjesociologisk forskning. I den här studien har forskaren valt systemisk familjeteori och rättsteori för att undersöka familjer i vårdnadstvister. Den rättsliga regleringen av relationer mellan barn-familj-samhälle har också förändrats. Den juridiska normen vid separationer är gemensam vårdnad, dvs. båda föräldrarna förväntas ta juridiskt och praktiskt ansvar för barnet.

Gemensam vårdnad förutsätter att föräldrarna kan fatta gemensamma beslut om barnet. Samförstånd och samarbete är en förutsättning för detta. Gemensam vårdnad anses också vara förenligt med barnets bästa. Majoriteten av alla skilsmässor och separationer som omfattar barn, löses också antingen genom att föräldrarna själva kommer överens om gemensam vårdnad eller att detta sker genom insatser från socialtjänsten med s.k. samarbetssamtal.

De senaste årens reformer, både nationella och internationella, syftar också till att minimera domstolens roll som konfliktlösare i bl.a. vårdnadstvister. Omkring 10% av alla separationer är mer konfliktfyllda och avgörs av en domstol. Det är själva handläggningsprocessen i dessa mål som studeras i avhandlingen med avseende på domstolens konfliktlösande funktion. Författarens motiv för detta val är dels att tvistiga vårdnadsmål har ökat under senare år dels att själva beslutsprocessen innebär att samhället genom både socialtjänsten, som offentligrättsligt system och tingsrätten, som civilrättsligt system intervenerar i familjen i syfte att lösa föräldrarnas konflikt. Lösningen skall också tillvarata barnets bästa. Den rättsliga regleringen, metoder för konfliktlösning och de professionella aktörerna är centrala komponenter i författarens modell över handläggningsprocessen.

Syftet med avhandlingen är att studera relationen mellan familjen och samhället som den tar sig uttryck i den rättsliga regleringen av hur vårdnadstvister skall lösas. Syftet är vidare att studera relationen mellan föräldrarna och de professionella aktörerna; socionomer, advokater, domare och föräldrar. Ett ytterligare syfte är att identifiera strategier för att lösa vårdnadstvister på ett mer hållbart sätt dvs. ett sätt som bättre överensstämmer med barnets bästa. Det är ett ambitiöst syfte och det är uppenbart att författaren inte är till freds med den nuvarande ordningen.

Jag saknar en problemformulering frågeställningar som anger vilka

problem som författaren vill klarlägga och besvara. Som läsare är jag osäker på författarens uppfattning om vårdnadstvisten som juridiskt och rättssociologiskt problem.

Teoretiska övervägandena redovisas ingående i kapitel två. Systemteorin används i avhandlingen både som samhällsteori och som rättsteori. Inspirationskällor är bl.a. George Batesons familjeteori, biologen Humberto Maturanas teori om autopoiesis samt rättsteoretikerna Niklas Luhmann och Gunther Teubner. Däremot nämns inte Talcott Parsons strukturfunktionalistiska teori om familjen och dess roll i samhället, som lade grunden till många efterföljande sociologiska analyser av familje- och könsrelationer.

Utmärkande för systemteorin är det ömsesidiga beroendet mellan organisation (system) och omvärld. Det centrala är hur struktur och funktion hos olika system framträder i samspel med omgivningen. Systemteorin utgår från den rådande samhälleliga ordningen genom att beakta olika sociala och rättsliga system som en del av statens makt- och auktoritetsstruktur. Aktörerna i de olika systemen har en sekundär position. Genom att betrakta familjen som system, blir familjekontexten således viktigare än enskilda familjemedlemmar.

Ojämlikheten mellan makar och sambor och barnets ställning i familjen blir ur ett systemteoretiskt perspektiv mindre intressant, liksom idéer om vad en familj är och hur relationen mellan föräldrar och barn kan se ut.

Det hade varit intressant att få veta varför författaren valt systemteori för att studera vårdnadstvister i förhållande till andra teorier om den moderna familjen som uppvisar så många exempel på hur enskilda människors handlingar får allt större betydelse för hur deras liv utformas.

Också professionsteori används tillsammans med systemteori för att studera de olika professionerna advokat, domare och socialsekreterare. Det motiveras av att i handläggningen av vårdnadstvisten interagerar både socialtjänsten, som socialt system, och domstolen, som rättsligt system, med familjen som system med enskilda professionella aktörer. Hur dessa yrken definieras teoretiskt sätts sedan i relation till den bild som tecknas av dem i den genomförda enkätundersökningen.

De metoder som författaren använder för att uppnå sitt syfte beskrivs i kapitel tre. Ett omfattande empiriskt material ligger till grund för studien. Det är en vetenskaplig prestation i sig att hantera detta material. En enkätundersökning har riktats till socialsekreterare, domare, advokater och föräldrar som varit parter i vårdnadstvister i 26 svenska kommuner. Enkäterna innehåller attitydfrågor, rangordningsfrågor och öppna frågor. Urvalet är noggrant beskrivet liksom bortfallsanalys och svarsfrekvenser.

Förutom enkätmaterialet analyseras vårdnadsutredningar och tingsrättsdomar i tretton av de tjugosex utvalda tingsrätterna. De skriftliga dokumenten analyseras med hjälp av samhällsvetenskaplig argumentationsanalys. Det innebär att författaren analyserat texterna för att beskriva argumentationen i dessa. Argumentationsanalysen har främst tre syften. Det första syftet är deskriptivt. Argumentationen sätts in i ett kontextuellt sammanhang.

Det andra syftet är föreskrivande. Det avser att kartlägga de normer som reglerar argumentationen.

Argumentationsanalysens tredje syfte är att försöka avgöra beviskraften i argumentationen. I vilken mån stärker eller undergräver den en viss bestämd uppfattning. Metodstrategin sätts sedan i relation till de teoretiska ansatserna. Den realistiska teorin innebär att forskaren ser sig som delaktig i forskningsprocessen och det sker ett växelspel mellan teori och empiri. Den metodstrategi som används för att belysa tingsrättens funktion vid vårdnadskonflikter beskrivs genom sex olika moment: förförståelse, historisk ansats, abstraktion, empirisk analys av undersökningsmaterialet, kausalanalys och en kontextuellt grundad teori.

Det är ibland svårt att få klarhet i hur de olika metoderna faktiskt används i de olika momenten. Författarens öppenhet om metodologiska strategier och överväganden är dock föredömlig även om denna öppenhet i sig skapar många frågor och ger utrymme för kritik.

I kapitel fyra och fem presenteras *föräldrar och professionella aktörer* utifrån uppgifter i enkätundersökningen och i dokumenten. Bilden av

familjerna visar att de befinner sig i en mycket svår social och ekonomisk situation, vilket skiljer sig från officiella beskrivningar om att "vem som helst" kan hamna i en vårdnadstvist.

Uppgifter om sociala bakgrundsfaktorer och familjebildningsprocessen i familjerna visar att det finns många olika störningar i familjesystemet som föräldrarna måste hantera. Vårdnadstvisten är bara en sådan störning, missbruk, psykisk sjukdom, våld i familjen är andra exempel.

De professionella aktörerna beskrivs och jämförs sinsemellan med avseende på sociala bakgrundsfaktorer, familjeliv och arbetssituation. Många viktiga resultat om de professionella aktörerna presenteras i kapitlet. Få av de professionella aktörerna har egna erfarenheter av vårdnadskonflikter. Enligt den systemteoretiska teorin är de professionella aktörerna nödvändiga komponenter för de olika systemen och de agerar enligt de roller som systemet kräver.

Av enkätstudien framgår att rollfördelningen mellan professionerna vid handläggningen av vårdnadstvisten är tydligt avgränsad. Advokaten skall företräda föräldrarnas intressen, socialsekreteraren skall företräda barnets bästa och domstolen skall företräda barnets intresse genom att fatta ett beslut i vårdnadstvisten som inte får stå i strid med barnets bästa. De professionella aktörerna uppfattas alla som betydelsefulla i förhållande till varandra men föräldrarna upplever inte att de professionella aktörerna uppfyller de krav som positionen kräver. Socialsekreteraren är särskilt hårt kritiserade av föräldrarna med avseende på bemötandet och objektivitet under samarbetssamtalen. Frågor om de olika professionernas auktoritet får motsägelsefulla svar. Föräldrarna hyser inte större förtroende för rättssystemets företrädare än socialtjänstens, däremot anses juridiken ha större auktoritet än samhällsvetenskapen.

I kapitel sex redovisas *tingsrättens handläggningsordning* för vårdnadskonflikter, teoretiskt och utifrån de empiriska resultaten. I tingsrätten är handläggningsordningen i princip utformad på samma sätt sedan 1920-talet.

Samarbetssamtalen är däremot en relativt ny företeelse. Samarbetssamtal kan genomföras på föräldrars eget initiativ eller efter beslut av domstolen. I studien har 50% av föräldrarna tagit egna initiativ till samarbetssamtal. I 46% fallen har domstolen beslutat om samarbetssamtal. Av svaren på enkäterna framkommer många olika intressanta och delvis motstridiga uppfattningar om handläggningsprocessen.

Tingsrättens beslutsunderlag uppfattas av de professionella aktörerna som otillräckligt och domen får liten praktisk relevans, enligt föräldrarna. Vårdnadsutredningen anses ändå, av samtliga aktörer, vara ett effektivt sätt för informationsinsamling. De professionella aktörerna upplever det svårt att tillgodose både föräldrarnas och barnets intressen. Domstolsprocessen uppfattas mer rättssäker för parterna än samarbetssamtalen. Samarbetssamtalen anses, av de olika aktörerna, inte utformade för att hantera svåra och djupa konflikter mellan föräldrarna.

I kapitel 7 analyseras begreppet *barnets bästa* historiskt, juridiskt, teoretiskt och praktiskt. Begreppet barnets bästa är ett centralt begrepp i alla frågor som rör barn. Tolkningen av begreppet är relaterad till olika föreställningar om barn, familj och samhälle. Begreppet är inte nytt utan har länge använts i svensk rätt.

Resultaten som redovisas från enkäterna är oväntade. Det framkommer att barnets situation inte utreds och därför inte beaktas i handläggningen av vårdnadstvister. Samtidigt konstaterades, som nämnts ovan, att vårdnadsutredningen anses vara ett effektivt sätt att samla in information, men uppenbarligen inte fakta om och av barnet. De professionella aktörerna anser att begreppet barnets bästa är otillräckligt definierat. Tingsrättens bedömning av barnets bästa utgår enbart från omständigheter som anges i rättskällorna.

I kapitel 8 granskas *begreppet vårdnad* och *vårdnadshavare* med utgångspunkt från FB:s regler och tillämpningen av dessa. Den rättsliga analysen av vårdnadsbegreppet, 1998 års reform samt hur vårdnadsbegreppet tolkas i praktiken ger viktig kunskap för att förstå vad en vårdnadstvist är och kan innebära. I kapitel nio belyser författaren konfliktbegreppet teoretiskt. Det är ett mycket centralt avsnitt som kunde ha lyfts fram

tidigare för att tydligare fokusera på avhandlingens kärnfrågor.

Avhandlingen avslutas med en analys av vårdnadstvisten med ur ett juridiskt och samhällsteoretiskt perspektiv. Utvecklingsmöjligheter och alternativa modeller för konfliktlösning diskuteras utförligt.

Resultaten från de empiriska studierna i avhandlingen är mycket intressanta och väcker frågor som sträcker sig långt utöver vårdnadstvisten som rättssociologiskt problem. Resultaten hade med fördel kunnat redovisas mer ingående och läsvänligt genom tabeller och grafiska figurer i den löpande texten istället för i fotnoterna. De viktigaste resultaten sammanfattas på ett föredömligt sätt i ett avslutande avsnitt i varje kapitel.

Författaren tolkar de empiriska resultaten ned hjälp av de systemteoretiska begreppen. Begreppet strukturell koppling är ett nyckel begrepp för analysen och avser ett systems interna och externa kopplingar. Dilemmat är att de strukturella kopplingarna inom och mellan systemen, sättet på vilka de olika systemen faktiskt styr sin organisering, egentligen inte har studerats empiriskt. Författarens förklaringar blir därför enbart teoretiska. Det förringar inte resultaten men gör analysen mycket abstrakt.

Annika Rejmer har på ett tydligt och konsekvent sätt genomfört sin studie. Hon förmedlar viktiga, nya kunskaper om handläggningen av vårdnadstvister i tingsrätten och om de olika aktörerna som är involverade i processen. Jag hoppas att Annika Rejmers avhandling ska inspirera den rättssociologiska forskningen att följa i hennes fotspår och våga ge sig i kast med stora empiriska material.

Anna Hollander, professor i Rättsvetenskap vid Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Margareta Lindholm & Arne Nilsson:

En annan stad. Kvinnligt och manligt homoliv 1950-1980.

Göteborg: Alfabeta Bokförlag (2002).

ISBN 91-5010-117-X

Det finns få sociologer i Sverige som forskar kring homosexualitet och homosexuella. Detta kan tyckas märkligt eftersom ämnet öppnar upp för flera spännande perspektiv och inrymmer klassiska sociologiska frågor som rör makt, över- och underordning, normbrott, social kontroll etc.

Margareta Lindholm och Arne Nilsson vid Institutionen för genusvetenskap vid Göteborgs universitet utgör dock ett undantag. Arne Nilsson har tidigare (1998) beskrivit manlig homosexualitet i boken *Såna och riktiga karlar. Om manlig homosexualitet i Göteborg decennierna kring andra världskriget.* (Göteborg, Anamma).

Boken *En annan stad* kan ses som en fortsättning av denna och den inbegriper även kvinnlig homosexualitet under tidsperioden 1950–1980. Författarna har intervjuat femton män och femton kvinnor ur olika generationer och med olika sociala bakgrunder vilka deltagit i homosexuellt liv under den undersökta tidsperioden. Det är en heterogen grupp — vissa deltog i homosexuellt liv under hela perioden, andra under en del av perioden medan några levde i heterosexuella relationer samtidigt som de deltog i homosexuellt liv. Lindholm och Nilsson skriver:

> *Vi vill betona att boken handlar om liv med många olika deltagare. Den handlar således inte om "lesbiska" eller "homosexuella" som avgränsade kategorier människor. (s. 11)*

Underförstått förstår vi här att författarnas ansats är konstruktivistisk — konkreta homosexuella är inte en viss sorts människor med givna eller medfödda egenskaper som befinner

sig i ett visst tillstånd.

Detta är ett exempel på hur Lindholm och Nilsson implicit visar på teoretiska och metodologiska procedurer, ett förfaringssätt som är kännetecknande för studien i sin helhet. Att inte explicitgöra dessa delar kan bero på att författarna vänder sig till en mer allmän läsekrets.

Författarnas konstruktivistiska perspektiv utmejslas än mer tydligt när de redogör för syftet med studien:

> *Vi vill bidra till en förståelse av samkönad kärlek — och på ett vidare plan kön och sexualitet överhuvudtaget — som något icke givet. (s. 12)*

Genom att undersöka förändringar av kvinnligt och manligt homosexuellt liv under tidsperioden 1950–1980 och att jämföra kvinnor och män, generationer och sociala klasser menar författarna att de bidrar till en förståelse av samkönad kärlek som ett föränderligt, socialt och kulturellt fenomen.

Lindholm och Nilsson utgår vidare från att det finns en dominerande samhällelig heterosexuell norm vilken grundas i en uppdelning i två naturgivna fasta könskategorier (man och kvinna) och att normen vilar på en hierarkisk sexualitetsordning där heterosexualitet är överordnat homosexualitet. Genom att jämföra kvinnligt och manligt homosexuellt liv menar Lindholm och Nilsson att det är möjligt att problematisera människors föreställningar om köns- och sexualitetskategorier som naturgivna. Men också att fånga variationer, anpassningar och överskridanden av köns- och sexualitetsnormer.

Författarna skriver att "livet alltid pågår *någonstans*" (s. 12) och kopplar det levda livet *någonstans* till olika sociala arenor som privata platser (hemmet) och offentliga platser (arbete, parker). Därmed utmejslas syftet ytterligare:

> *Vi är intresserade av såväl bekräftelser som utmaningar av de innebörder dessa platser vanligtvis har. (s. 12)*

Därefter preciserar författarna varför de valt att studera perioden 1950–1980. De menar att denna tidsperiod karakteriseras av stora förändringar av kvinnligt och manligt homosexuellt liv. Betecknande för periodens början är att varken homosexuella kvinnor eller män levde ett öppet liv, medan periodens slut vittnar om hur homosexuella organiserade sig och krävde politiska rättigheter.

Implicit kopplas valet av period till det tidigare resonemanget om att studier av förändringar gör det möjligt att förstå kön, kärlek och sexualitet som sociala konstruktioner och därmed föränderliga över tid. Vad som framförallt intresserar Lindholm och Nilsson är

> *...de spänningar i denna process, som uppstår exempelvis då kvinnor och män kollektivt organiserar sig som "homosexuella". (s. 13)*

Härmed preciseras syftet återigen i och med att författarna klargör att de vill problematisera just denna process. Och de gör det mot bakgrund av en kort men övergripande karakteristik för kvinnligt och manligt homosexuellt liv under perioden i fråga: från döljande och dubbelliv till öppenhet och avslöjande — att "komma ut" som homosexuell. Lindholm och Nilsson frågar sig:

> *Vad innebar det att "dölja" i olika slags liv och på olika platser? Vad betydde den ökade öppenheten och synligheten? Var det självklart en förändring från mörker till ljus? (s. 13–14)*

Författarna fortsätter med att närmare kontextualisera den miljö som studien tar sin utgångspunkt i, Göteborg under åren 1950–1980. De ger en övergripande bild av vad som kännetecknade Göteborg under just denna tidsperiod. Kontextualiseringen av Göteborg kan ses som författarnas *första* steg i en social och historisk inramning av studien.

Det *andra* steget utgörs av den förändrade lagstiftningen kring homosexuella förbindelser under tidsperioden 1950–1980; från avkriminalisering 1944 till en särlagstiftning som gällde fram till 1978, vilken innebar att heterosexuella förbindelser var lagliga från och med femton års ålder medan den för homosexuella sattes till 18 år.

Lindholms och Nilssons *tredje* steg är hur medias bild av homosexualitet förändras under den undersökta tidsperioden. Från 1950-talets homofientliga löpsedlar och artiklar, där homosexuella män framställdes som kriminella och sjuka, till 1970-talets mer positiva skrivning.

Under 1970-talet formulerades, på initiativ från homorörelsen, ett ideal

om öppenhet där den homosexuelle uppmanades att "komma ut". Det vill säga att avslöja sin homosexualitet inför omgivningen och därmed befria sig från ett samhälleligt förtryck. Idealet om öppenhet uppfattades av många som ett krav och det var inte heller självklart för alla att avslöja sin sexualitet.

För den äldre generationen homosexuella, vilka levt ett dolt liv gentemot en heterosexuell omgivning, innebar idealet om öppenhet att hemlighållandet ifrågasattes. Lindholm och Nilsson påpekar emellertid att döljandet inte behövde vara förtryckande: "För äldre kvinnor och män kunde tystnaden, och att leva dolt, samtidigt ge utrymme för handlingar och relationer." (s. 281).

Men hur levdes det dolda livet? Under 1950-talet och i stort sett under hela 1960-talet levde homosexuella män och kvinnor ett dolt liv gentemot en heterosexuell omgivning — *men* de var synliga för varandra. Dock fanns det skillnader mellan kvinnligt och manligt homosexuellt liv. För kvinnorna var hemmet en mötesplats som inrymde erotik, kärlek, intimitet och vänskap. Umgängeskretsarna var små och relationerna karakteriserades av längre parförhållanden.

En samkönad relation kunde döljas genom en väninnerelation och väckte därmed inte omgivningens misstankar. Männens mötesplatser utgjordes av bestämda platser i stadens parker och bekvämlighetsinrättningar och inrymde korta sexuella möten med i första hand heterosexuella män. Men det fanns också en kollektiv gemenskap mellan de homosexuella männen. Att män frekventerade och dominerade stadsbilden under kvällar och nätter var inte något som väckte omgivningens misstankar — det låg i linje med rådande könsrollsuppfattningar.

Kvinnorna hade inte, som männen, en institutionaliserad homosexuell värld med bestämda mötesplatser i staden — att träffa andra kvinnor kunde många gånger vara slumpartat och inträffade exempelvis på fritiden eller på heterosexuella dansställen. Här lyfter Lindholm och Nilsson fram sociala arenors innebörder för homosexuella kvinnor och män genom att införa begreppet *halvoffentlighet*. Hemmet ses vanligtvis som något privat.

Författarna visar att hemmet som mötesplats inrymmer både en privat del (kärlek, erotik och intimitet) och en social del där homosexuella kvinnor umgicks med varandra. I den meningen kan hemmet som mötesplats tolkas som en halvoffentlig social arena. Männens mötesplatser utgjordes av offentliga platser i staden som inrymde korta sexuella möten men också handlingar av intimitet och mer varaktiga vängrupper och kan därmed tolkas som en halvoffentlig social arena. Lindholm och Nilsson skriver:

> *Genom förståelser av lesbiskt och manligt homosexuellt liv problematiseras alltså begreppen privat och offentligt. Innebörderna av "hemmet" och "staden" förändras. (s. 278)*

För läsaren väcks frågan om det finns andra grupper som genom sina handlingar på olika sociala arenor ger upphov till nya tolkningar och innebörder i termer av halvoffentlighet och som därmed utmanar "gamla vedertagna begrepp"?

I mitten av 1960-talet startades de första gayklubbarna i Göteborg vilket innebar att homosexuella kvinnor och män kom att få en gemensam mötesplats. Klubblivet medförde stora förändringar i och med att "lesbiskt liv 'kom ut' i staden från hemmen, medan manligt homosexuellt liv 'kom in' från Parken". (s. 281).

För kvinnornas del betydde klubblivet en utveckling av större sociala nätverk i och med att umgängeskretsen vidgades. Lindholm och Nilsson menar att det var på sociala arenor som gayklubbar som identitetsbekräftelser utvecklades och relaterades till identiteter som bög och lesbisk — dock gällde detta, om jag har tolkat författarna rätt, företrädesvis den yngre generationen homosexuella kvinnor och män. Författarna skriver:

> *För de äldre kvinnorna och männen tycks frågan om identitet inte ha varit lika framträdande som frågan om gemenskap: familj, social tillhörighet i form av "släktingar" eller likasinnade. (s. 279)*

Den äldre generationen uttryckte denna speciella gemenskap genom att relatera till hemmet när de benämnde klubblivet som "att hitta hem" eller "att komma hem" — uttryck som aldrig användes i anslutning till att man

träffat någon i parken eller att man besökt någon i dennes bostad.

Klubblivet utgjorde således en specifik social arena laddad med olika betydelser för homosexuella kvinnor och män beroende på generationstillhörighet — för den yngre generationen spelade identitetsformationer en större roll än för den äldre generationen.

> *Först när det fanns särskilda platser där identiteter som lesbisk eller bög kunde bekräftas, blev det aktuellt för flera än enskilda att "komma ut." (s. 279)*

Under 1970-talet började således, främst den yngre generationen — som *just* homosexuella kvinnor och män — genom olika sociala rörelser (kvinnorörelsen och homorörelsen) och via föreningar och klubbliv göra anspråk på det offentliga rummet. Ett led i detta var att synliggöra kvinnlig och manlig homosexualitet genom att "komma ut" — vilket betraktads som ett viktigt inslag i det identitetspolitiska arbetet.

Lindholm och Nilsson fokuserar en tidsperiod som karakteriseras av stora förändringar av kvinnligt och manligt homosexuellt liv — från döljande och dubbelliv till öppenhet och avslöjande. Vilka sociala mekanismer menar författarna ligger bakom denna förändring? Jag har funnit fyra faktorer som jag tolkar att författarna menar är de huvudsakliga betingelserna som förklarar utvecklingen.

- Idealet om öppenhet initierat av homorörelsen.
- Specifika sociala arenor avsedda för och befolkade av lesbiska och homosexuella män.
- Självförståelse kopplas till identitet som bög eller lesbisk.
- En allt mer tillåtande lagstiftning.

Något som jag finner problematiskt är att författarna har valt att kalla homosexuella kvinnor för "lesbiska" och homosexuella män för "homosexuella". Detta val motiveras av att Lindholm och Nilsson vill synliggöra homosexuella kvinnor som i tidigare forskning osynliggjorts eller kommit i andra hand.

Detta är ett lovvärt syfte, men kan missförstås. Genom att kalla homosexuella kvinnor för "lesbiska" lyfter man fram något specifikt i förhållande till benämningen "homosexuell", vilket är ett mer övergripande och neutralt begrepp. "Lesbisk" får därmed en annan innebörd än "homosexuell" — kvinnor är specifika medan män är neutrala, eller uttryckt på annat sätt: mannen görs till norm och kvinnan till avvikare. Angreppssättet tenderar därmed att få motsatt effekt, det vill säga det döljer "lesbiska" genom att mannen görs till norm.

Jag ställer mig också tveksam till att Lindholm och Nilsson, från sina informanter, lånar olika vardagsnära ord och använder dem som analytiska kategorier. Exempelvis det vardagsnära ordet "likasinnade". Ordet används när homosexuella män och kvinnor träffar andra homosexuella — "att umgås med likasinnade". Men ordet "likasinnade" eller dess synonym "likatänkande" implicerar, menar jag, en inneboende och naturgiven likhet hos homosexuella — homosexuella tänker lika eller har samma sinne, själ. Författarna tenderar således att frångå den konstruktivistiska ansatsen i och med ordets essentialistiska klang.

I stället för att ifrågasätta det för givet tagna uttrycket "likasinnade" använder författarna begreppet när de beskriver kvinnligt och manligt homosexuellt liv. Överföring av vardagsbegrepp till vetenskapliga begrepp speglar således en svårighet i att hitta historiskt neutrala termer. Dock problematiseras till viss del ett annat vardagsnära uttryck, "öppenhet", genom att författarna frågar sig vad som egentligen menas när den homosexuelle är öppen med sin sexualitet. Vad innebär det att man är öppen? Handlar det om öppenhet i handlingar eller i tal?

Författarna stannar emellertid vid dessa frågor och definierar därmed inte öppenhet — vilket torde vara en angelägen uppgift för framtida forskning. Slutligen, boken *En annan stad* är välskriven men framställningen karakteriseras av att vara mer empirisk än analytisk. Det är också författarnas avsikt att ge stort utrymme åt de intervjuades berättelser, vilket på intet sätt är ointressant, snarare tvärtom. Texten väcker många frågor som man själv skulle vilja gå vidare med eftersom den rika empirin leder till upptäckten av nya undersökningsobjekt — och det är inte illa!

Fanny Ramsby, Centrum för kulturforskning, Växjö universitet